

Odgoj savjesti – odgoj za novo doba

Slavko PAVIN

Sažetak

Savjest je »mjesto« najintimnijeg dijaloga između Boga i čovjeka. Zato je ona izvorište i početak svakog dijaloga među ljudima.

Odgajati savjest znači pročišćavati to izvorište, osigurati mu objektivnost i dobronamjernost.

Isus Krist ne upotrebljava riječ »savjest«. Umjesto te riječi on rabi riječ »srce« i njom izriče čitavog čovjeka. Srce je »najtajanstvenija jezgra i čovjekovo svetište, gdje se on nalazi sam s Bogom, čiji glas odzvanja njegovim vlastitim intimnim svijetom« (GS, br. 16).

Neko može imati neodgojenu, dakle, pogrešno formiranu, savjest, ali istodobno ta savjest ne mora biti zla.

Odgoj savjesti temelji se, prije svega, na nastojanju da prepoznamo i prihvatimo volju Božju u svakom trenutku života i u svakoj situaciji i da je uzmemo za vrhovno mjerilo naših misli i našeg djelovanja.

Da bi čovjek mogao odgajati svoju savjest mora imati pred očima dva bitna elementa: mora biti spreman mijenjati svoje mišljenje; mora imati jasno svjetlo, jasnu spoznaju, jasna načela po kojima će mijenjati mišljenja.

U našoj domovini: nepoznavanje vjere koje utječe na praktična mišljenja u službi domovinske obnove; neodgovornost u prihvaćanju obveza da služimo drugima, »sluganski mentalitet« koji vidi samo negativnosti; ostaci komunističkog mentaliteta: »Što više uzmi, što manje dadni!«

U svijetu: moralni principi su blijedi; slabost ljudske volje da odabere istinito i dobro, a ne ugodno i korisno; želja za dominacijom ječega nad slabijim; principijelno negativni stav prema svemu što je katoličko.

Uvod

Odgoj savjesti je u temelju svakog napretka, svake obnove, jer je savjest usko vezana uz ljudsku osobu. Kada se obnavlja čovjek, obnavlja se sve, kad se on ruši, ruši se sve. Pojam savjesti i pojam čovjeka, kako rekoh, usko su povezani. Sam Isus je taj pojam identificirao.

Danas se govori o krizi čovjekova identiteta, o degenerativnom procesu u ljudskom društvu, posebno onom zapadnom. To znači da je u samom korijenu čovjekovu nešto srušeno, trulo, bolesno, slabo.

Kad govorimo o odgoju savjesti i duhovnoj obnovi čovjeka, obitelji, naroda, svijeta, moramo se potruditi da donekle uđemo u najdublje svetište čovjekovo, u temelj njegova bića, u njegovu savjest, da bismo vidjeli je li ono zaista svetište, najvredniji čovjekov dio, izvor svega dobra, izvor

života? Ili je to središte obezvrijeđeno, ostalo napušteno kao ugodna ili neugodna uspomena iz prošlosti. Možda ljudska savjest nalikuje engleskim kraljevima: kraljuju, ali ne vladaju? Možda je taj izvor presušio, ili se pretvorio u ustajalu baruštinu do koje se nitko rado ne navraća?

Osvijetlimo malo i pojam savjesti i pojam obnove, da bismo osjetili kako se u odgoju, obnavljanju savjesti najviše može učiniti za novo, bolje doba.

Savjest je opće poznata činjenica koju nitko ne može zanijekati. No njezino djelovanje – zbog stavova pojedinih osoba prema savjesti – može biti vrlo različito: i vrlo djelotvorno, ali i gotovo nikakvo. Ima rijetkih slučajeva da je pojedinac pod tako jakim lošim utjecajem okoline da je kod njega djelovanje savjesti gotovo onemogućeno.

Ljudi su – kako nam otkriva povijest – prepoznali savjest najprije kao griznju, predbacivanje, optužbu za počinjeno zlo djelo. Tek poslije je otkrivaju kao dragocjenu svijest koja procjenjuje i prosuđuje je li djelo koje činimo, ili ga tek kanimo učiniti, dobro, zlo ili indiferentno.

Sv. Pavao u svojim poslanicama prihvaća savjest kao činjenicu i ističe:

a) njezino nepobitno postojanje kada govori o naravnom zakonu (Rim 2,14-15);

b) ne zaboravlja upozoriti da ona može biti pogrešno formirana (1 Kor 8,7,10,12; Rim 14);

c) zahtijeva da prije nekog djela budemo sigurni je li to djelo dobro ili loše (Rim 14,23);

d) povezuje ispravnu savjest s vjerom, naglašujući da vjera i odgaja i čuva ispravnu savjest (1 Tim 1,5,9; 3,9; 4,1-2; 2 Tim 1,3-5).

ISUS KRIST nije upotrebljavao riječ savjest. Ali on često govori o srcu iz koga »izlaze zle misli, razne vrste bluda, krađe, ubojstva, preljubi, lakomstva, opačine, lukavstvo, razuzdanost, zavist, psovka, oholost, bezumlje« (Mk 7,20-22). Prilagođuje se nazivlju koje je već bilo uobičajeno u SZ: on govori o Bogu koji »ispituje srca i bubrege« (Jer 17,10); govori o Bogu koji se tuži da ga njegov narod časti usnama, ali mu je »srce daleko od njega« (Iz 29,13; Mt 15,8); o Bogu koji će »iz njihovih grudiju izvaditi kameno srce i staviti srce od mesa« (Ez 36,25); o Bogu koga David moli »da mu stvori čisto srce« (Ps 51,12).

Uporabom riječi »srce« u smislu savjesti Isus jasno označuje vezu između intelektualnog, pomalo apstraktnog pojma savjesti, i posve konkretne osobe koja se označuje pojmom »srca«. Naš hrvatski pojam srca vrlo je blizu onomu na koji je Isus mislio: radi se o središtu ljudskog bića (sredce=srdce=srce) u kome je kao u žarištu povezano sve što čovjeka čini čovjekom: i njegov duh, duša i tijelo, razum, volja i osjećaji, sve što čovjek jest i što ima. »Tražiti Boga svim srcem« znači svega sebe uložiti u taj posao. »Ljubiti Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom sna-

gom svojom, svim umom svojim« znači »prodati sve blago svoje i kupiti biser kraljevstva nebeskog« (Mt 13,45-46).

Za našu temu upotreba dviju riječi za isti pojam: savjest i srce, vrlo je važna, možemo ustvrditi: bitna odrednica. Ona nas upućuje na najdublje dubine ljudskog bića i tu otkrivamo ono što je čovjeku najintimnije, najbliže, najosobnije, najviše njegovo, ali istodobno nešto što ga nadilazi, nešto što ga upućuje na usavršavanje s pomoću Nekoga Drugoga da bi potpuno ostvario sebe.

Na II. vatikanskom saboru saborski oci rabe izraz savjest i kao grižnju ili ugodu za učinjeno djelo; ali i kao mjerilo, normu djelovanja.

No najtipičnija je uporaba riječi »savjest« kao »glas Božji u nama«. Temelj za takvu formulaciju nalazimo već kod Sokrata. A među kršćanskim piscima čujemo Origena koji nazivlje savjest prisutnošću nečeg božanskog u nama. I pogani i kršćani su smatrali savjest nekom mističnom vezom između osjetnog i nadosjetnog svijeta.

U koncilskom dokumentu »Gaudium et spes« izričito se proglašuje i tvrdi: »Savjest je najtajanstvenija jezgra i čovjekovo svetište, gdje se on nalazi sam s Bogom, čiji glas odzvanja njegovim vlastitim intimnim svijetom« (br. 16). »Čovjek u svojoj nutрини nadilazi svemir: ulazi u svoju dubinu kada se okreće srcu, tamo gdje očekuje Boga, koji ispituje srca, tamo gdje čovjek pod Božjim pogledom odlučuje o svojoj sudbini.«

Savjest je razgovor s Bogom. Čovjek može razgovarati s Bogom: jer u sebi nosi utisnutu sliku; jer mu se Bog objavljuje; jer mu Bog izriče svoju volju. Čovjek odgovarajući na te Božje zahvate svojom aktivnošću, ulazi u vječni Božji promisao, aktualizira vječni Božji plan, svojom aktivnošću ulazi u Božju aktivnost u konkretnom povijesnom trenutku.

Savjest izriče konkretni sud o čovjekovu djelovanju u konkretnim okolnostima: Opće sudove kao što su: »Treba činiti dobro, a izbjegavati zlo!«, »Ne činiti drugome ono što ne želiš da drugi tebi čini!« – načelno se prihvaćaju. No što je u konkretnim okolnostima dobro, a što zlo – u što nas upućuje naša savjest – tu se ljudi razlikuju. Osjetljivost savjesti pokazuje se upravo na području konkretnog djelovanja. Savjest je, naime, primjenjivanje umnih načela i pravila na konkretne slučajeve u kojima moramo djelovati.

»Etika situacije« bavi se s moralnošću konkretnih čina u konkretnim situacijama. No stavila je prevelik naglasak na konkretne okolnosti iz kojih proizlazi moralnost čina, a manje se zanima ili čak u nekim slučajevima odbacuje opću i apsolutnu moralnu normu. Tako prepušta pojedincu da odluči što je u pojedinoj situaciji za njega dobro, a da mu ne daje čvrste i jasne pojmove u čemu je dobrota ili zloća pojedinog čina. (U prošlom komunističkom sustavu etika situacije se pojednostavljeno izricala parolom: »Snadi se, družel!«). Iako ne mora biti sve pogrešno u »Etici situaci-

je« (u nekim situacijama čovjek se zaista mora snaći, jer za njih nema nikakvih jasno izrečenih normi), ona je izvor mnogih zastranjenja. Zato ju je Crkva odbacila.

Za ispravno moralno djelovanje nije dovoljno imati samo ispravan intelektualni sud. Potrebna je i ispravna volja koja potiče razum da stvori takav sud, da bi ga volja prihvatila i da bi iz takvog suda slijedilo djelovanje. Zadnji sud, naime, koji upravlja našim djelovanjem, mora biti oblikovan i intelektom i ispravnom voljom. Spomenimo ovdje vrlinu razboritosti koja je vrlo važna jer nam osvjetljuje moralnost jednog djela u odnosu prema svim okolnostima, osobito u odnosu prema konačnom cilju.

Pogrešno formirana (deformirana) savjest može dovesti čovjeka u situaciju da želi dobro, a radi lakše. Zato kad netko pogriješi, sigurno ima pogrešnu, neispravnu savjest, ali ne znači da ima pokvarenu savjest. Deformacija savjesti može biti posljedica neispravnog odgoja ili je posljedica lošeg utjecaja okoline u kojoj pojedinac živi. Koncil govori da treba poštovati savjest i onog čovjeka koji griješi ali mu treba pomoći da prepozna neispravnost, deformaciju svoje savjesti. Činjenica je da je i Bog u ljudskoj povijesti dopustio ne samo grijeh kao posljedicu ljudske slobode nego i moralne zablude (u Starom savezu vidi se da je Bog postepeno odgajao Židove i u tom odgojnom procesu dopuštao neke zablude, koje je Isus korigirao. »Zbog tvrdoće vašeg srca dopusti vam Mojsije otpustiti žene, ali od početka nije bilo tako...«; Mt 19,8).

Deformacije savjesti mogu biti mnogostruke. Od svih najpoznatije su skrupuloznost i laksnost.

Skrupuloznost vidi u svemu grijeh: kad radi bilo što ili kad ne radi ništa. Može biti posljedica lošeg odgoja, no češće je plod živčane i psihičke labilnosti (nervoze ili psihastenije). Skrupul je opsesivna ideja koja tako zaokupi subjekt da joj se ne može oprijeti, muči ga i razara. Kod skrupulanta često je prisutna svjesna ili podsvjesna ambiciozna želja za korektnošću i pedantnošću. Skrupulant se više oslanja na svoju pravednost, nego na Božju milosrdnu ljubav.

Laksnost se pojavljuje kao moralna tvrdoća, moralna neosjetljivost. Može biti u određenoj mjeri posljedica bio-psihičke konstitucije, ali je najčešće posljedica odgoja kao i subjektivnog stava pojedinca koji svjesno ne želi prihvatiti odgovornost za svoje čine.

Odgoj savjesti

Odgoj savjesti temelji se, prije svega, na prepoznavanju i prihvaćanju volje Božje u svakom trenutku života i u svakoj situaciji. Sv. Pavao kaže: »Preobrazujte se obnavljanjem svoje pameti da mognete razabrati što je volja Božja, što je dobro, Bogu milo, savršeno!« (Rim 12,2).

U odgoju, ili u preodgoju savjesti dva elementa su bitna i oni se međusobno isprepliću. S jedne strane čovjek mora biti spreman mijenjati svoje mišljenje i svoja shvaćanja. S druge strane, on mora imati jasno svjetlo, jasnu spoznaju, jasna načela po kojima će mijenjati shvaćanja. Ti se elementi međusobno isprepliću jer jasna spoznaja utječe na promjene shvaćanja, ali i volja da promijenimo shvaćanja za koje osjećamo da nisu dobra, zahtijeva jasnije držanje, traži spoznaju Volje Božje. Savjest mi otkriva ono što je baš ovoga trenutka, baš u ovoj konkretnoj situaciji, baš samo za mene osobno, jedino volja Božja. No, da bi čovjek otkrio konkretnu Volju Božju, ne smije se usredotočiti samo na predmet djelovanja, niti samo na subjektivno raspoloženje, nego i na okolnosti u kojima živi i na potrebe ljudi koji ga okružuju.

U odgajanju i preodgajanju savjesti čovjeku može puno pomoći Crkveno Učiteljstvo. Ono mu je dano od Boga (»Što god svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima« Mt 16,19). Ono ga svakodnevno prati i nudi mu svoje spoznaje i svoje sugestije u svjetlu Božje Objave za djelovanje u sadašnjim konkretnim okolnostima da bi bilo u skladu s vječnim Božjim promislom, u skladu s Voljom Božjom.

Stav svijeta i svjetske politike prema Crkvenom učiteljstvu uvijek je bio rezerviran, katkada lukavo, katkada otvoreno i izravno protivan, već prema tome što mu je momentalno više odgovaralo. Mnogi kršćani se daju zavesti duhom ovog svijeta. Kada je papa Pavao VI. napisao encikliku »*Humanae vitae*«, takvi su se žestoko usprotivili. Zahtijevali su od pape da ima više »uvidavnosti«, više »suvremenosti«. Duh ovoga svijeta – za koga je Krist rekao: »Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene mrzio prije nego vas« (Iv 15,18), te je dodao: »Ne bojte se, ja sam pobijedio svijet« (Iv 16,33b) – uvijek pokušava moralna načela iskriviti, oslabiti, razvodniti, ili ih prikazati ljudima u ružnom svjetlu, da bi ih ljudi potom odbacili.

U najnovije doba osjećaju se sve veća suprotstavljanja papi i Crkvi, najprije prikrivena zbog papina ugleda u svijetu, ali s vremenom i sve očitija. U nekim slučajevima suprotstavljanja se pretvaraju u pravu agresivnost na Svetu Stolicu, na Sv. oca i na sve njegove sugestije. Analitičari sadašnjeg stanja predviđaju da bi moglo doći i do sveopćeg progona Crkvenog učiteljstva i cijele Crkve većeg dijela svijeta.

Bez obzira na istinitost takvih nagađanja kršćani se uvijek trebaju pitati koliko su privrženi svom duhovnom vodstvu, koliko imaju u nj povjerenja i koliko vjeruju da su sugestije koje ono daje uistinu u Kristovu duhu, da su ispravne i da mogu osigurati bolju budućnost i Crkvi i čitavom čovječanstvu.

Da bismo uspješno mogli odgajati savjest, moramo prepoznati opasne sklonosti koje ju nastoje deformirati:

1) Mentalitet u kojem živimo:

a) Ljudska narav uvijek je kratkovidna: sklona je da se dadne zarobiti časovitim interesima, radostima, užicima; sklona je odbaciti sve što je neugodno i od čega ne vidi časovitu korist, i zato otkloniti ono što je Volja Božja.

b) Mentalitet slavenske duše: međusobna prisnost i prepuštanje časovinom zanosu radosti ili pritisku žalosti, prepuštanje utjecaju konkretnog društva, a zanemarivanje pravila i zakona koji vode prema konačnom cilju, vječnom dobru.

c) Dugogodišnji materijalistički i nihilistički utjecaj komunističke ideologije na naše razmišljanje i djelovanje doveo je do rušenja vrijednosti čovjeka kao čovjeka, osobito njegova vječnog određenja.

d) Praktična materijalistička sredina uokviruje nas u određene sheme mišljenja i doživljavanja stvarnosti, usporava i otežava naš uspon prema velikim, vječnim vrednotama, koje čovjek u sebi nosi.

e) Depersonalizacija i obezvređenje ljudske osobe, kod pojedinaca stvara osjećaj suvišnosti, beskorisnosti, frustracije, besmisla života.

2. Kako se sve manje cijene vrednote kao što su objektivna istina, nesebična, požrtvovna ljubav, a sve više se cijeni imetak, užitak i osobno ostvarenje – brak i obitelj postadoše vrlo ugroženi: bračni parovi imaju sve manje volje da žive jedno za drugo, još manje da rađaju i odgajaju djecu. Takvo sebično shvaćanje potkapa temelje braka kao osnovne ljudske zajednice. Zato su brakovi sve neplodniji i ljubavlju i potomstvom, sve nestabilniji i sve manje su putokaz u sretni život.

3) U domovini, uz radosno doživljavanje naše samostalnosti, postoji:

a) Veliko nepoznavanje vjere kao i praktične primjene moralnih načela u novonastalim okolnostima. Zato su nazočne i brojne zloporabe i osobne slobode i položaja na kojima su se pojedinci našli.

b) Postoji određena neodgovornost u prihvaćanju obveza za obnovu domovine. Uzrok takvom stanju je u tomu što su drugi stoljećima vladali nad nama, a mi smo ih doživljavali kao tuđince, distancirali se i od njih i od njihove vlasti.

c) »Sluganski mentalitet« proizlazi iz tog uzroka. U odnosu prema vlasti spremni smo više prigovarati, kritizirati, negativistički se postaviti, nego pozitivnom kritikom pridonijeti rastu i razvoju domovine. Radije uzeti, oteti, oštetiti, nego nesebičnom ljubavlju založiti se za njezin rast. Radije odabрати »unosno« zvanje, nego ono koje je korisnije za opće dobro. Takav mentalitet u nama stvarala je i podržavala niska razina kulture osvajača s Istoka.

d) Ostaci komunističkog mentaliteta u upravljanju kod pojedinaca na odgovornim mjestima, koji su »promijenili dlaku, ali ne i ćud« i praktično se ponašaju kao u starom društvu, prema pravilu: »Što više uzmi, što manje dadni!«

4) U Europi (i u svijetu) u koju smo se pouzdavali:

a) Moral je vrlo nizak. Odveć smo uzdizali Europu kao kulturni, prastari kontinent, rasadište civilizacije i napretka; kao sredinu s kršćanskim zasadama i kršćanskom tradicijom. Razočarali su nas i Europa i svijet. Europa je moralno trula. Iluzija je od nje očekivati pomoć za duhovni rast našeg naroda.

b) Priznali su nam pravo na samostalnost, ali nemaju ni dosljednosti ni odlučnosti da nam pomognu u obrani samostalnosti. Nemaju ni volje ni snage zauzdati agresora; nemaju ni volje ni snage uložiti nikakva truda da se stanje na Balkanu napokon sredi. Zato izmišljaju razloge da bi opravdali sebe. Traže krivca u žrtvi, da bi umanjili krivnju agresora, koja zaslužuje kaznu, i tako umirili savjest da ne bi morali po zakonu pravde intervenirati.

c) I Europa i svijet htjeli bi mir, ali ne znaju kako doći do njega. U traženju mira njihov zakon je zakon interesa, a ne zakon istine i pravde.

d) Oni su spremni prisiljavati male narode da žive pod dominacijom jačih. Svijet je time pokazao da nema nikakvih jasnih načela po kojima se ravna. Tako se i danas ponavlja pilatovska logika popuštanja pred pritiskom sile.

e) Kako naš narod još uvijek slovi kao kršćanski, katolički narod, svijet i Europa – vođeni uglavnom masonerijom – imaju prema nama i prema Crkvi kojoj pripadamo, prema Sv. ocu koji nas istinski voli i zagovara i čini sve što može za nas – više odbojnosti nego razumijevanja; i zato nas više žele potlačiti nego nam pomoći.

Pritiješnjeni spomenutim individualnim i kolektivnim (obiteljskim, domovinskim i svjetskim) moralnim teškoćama, prisiljeni smo odabrati jedno od ovih shvaćanja:

a) zatvoriti oči pred teškoćama i uvući se u svoj individualni svijet uzimajući od života ono što nam on u datim okolnostima može pružiti;

b) dopustiti da nas ponese struja koja nosi većinu ljudi oko nas i koji joj se ne mogu oprijeti, i onda živjeti prema načelima po kojima današnji svijet živi;

c) plakati nad moralnim ruševinama pojedinaca i društva i upasti u pesimizam, defetizam i nihilizam;

d) povjerovati da se po ispravno formiranoj savjesti mogu obnoviti i pojedinci i cijeli svijet i onda živjeti po savjesti. Treba povjerovati da smo tako najkorisniji i najperspektivniji gledajući ljudski život u cjelini: ovozemaljski i onaj poslije smrti, i da onaj koji živi duhovne vrednote čini najvrednije djelo koje čovjek može uopće činiti.

No da bismo uopće mogli započeti s odgojem savjesti i obnoviti je, moramo uvidjeti što je bolesno, oštećeno ili srušeno i znati upotrijebiti pravi lijek, u pravo vrijeme, na pravi način. Potrebno je prepoznati sebe i svoje

duhovno stanje kako se očituje u našem svagdašnjem životu. Naše vanjske reakcije odaju shvaćanja naše savjesti.

Zaustavimo se na trenutak na našim reakcijama na svagdašnja politička zbivanja. One pokazuju naše sveopće doživljavanje sebe i stvarnosti u koju smo uronjeni. Pitajmo se:

Pokušavam li u ovim teškoćama živjeti zatvorenih očiju, ne pratiti događaje, ne slušati vijesti, zatvoriti se pasivno u svoj mali, uski svijet?

Podliježem li navali pesimizma i defetizma slušajući vijesti, gledajući TV informacije? (»Znao sam da ništa neću napraviti!«, »Kako su dopustili da se to dogodi!«?...))

Razara li moje biće srdžba, bijes, mržnja, želja za osvetom? Muči li me stalna živčana nervoza i trajno neraspoloženje? Kakve mi misli dolaze na pamet i kakve riječi upotrebljavam kada čujem neku lošu vijest?

Znađem li pri svakoj novoj vijesti zauzeti trijezan, razuman, razborit stav? Prepoznajem li uvijek ono konkretno što i kako mogu i moram učiniti u konkretnoj situaciji? (učiniti nešto, reći nešto, za nešto ili za nekoga konkretno moliti, htjeti trpjeti s onima koji trpe)? Iskorištavam li u ovim prilikama »ni rata ni mira« zauzeto svaki trenutak i svaku priliku? Postupam li ili pak čekam da rat završi da bih onda nešto učinio?

Odgoj savjesti uvijek počinje sada, ovog trenutka. Na taj posao dajemo se s radošću jer znamo da čovjek koji živi po svojoj ispravno formiranoj savjesti ne može ne uspjeti. On zna da je Bog uvijek s njime i da će mu uvijek pomoći kad god mu pomoć zatreba. On zna da ono što učini po savjesti, ostavlja trajne tragove. On zna da obnavljajući sebe, obnavlja i svoju obitelj, i svoju Crkvu, i svoj narod, i cijeli svijet.

Takav čovjek je stekao mudrost onog rabina o kome nam židovska mudrost priča kako je u nezreloj mladosti htio cijeli svijet okrenuti Bogu. Kako su prolazili dani i godine počeo je shvaćati da u tome neće uspjeti. Stekavši veću mudrost u zrelijim godinama, promijenio je i svoje mišljenje i svoje želje: shvatio je da bi se zadovoljio kad bi Bogu doveo svoje najbliže. Ni u tome nije uspio. U starosti je stekao pravu mudrost: shvatio je da bi najbolje i najviše učinio da je od početka radio na odgoju i na obnovi vlastitog srca.

Nije li Isus upravo na to mislio kada je naglašavao da treba najprije očistiti svoje srce, pa će onda biti sve čisto? Nije li nam on time pokazao put kako se pripremiti za novo doba? Nije li, prema tome, odgoj srca, odgoj savjesti, najbolja garancija da će jedan ljudski život uspjeti, da će uspjeti obitelji, da će Crkva biti plodna, da će se obnoviti svi narodi?

Završne misli

Da bismo odgojili srce, tj. savjest, moramo prihvatiti neke temeljne istine:

- *Bog je smisao i cilj svakog života i svakog djelovanja.*
- *Objava Božja je vrhovno mjerilo svake savjesti.*
- *Vrijednost svake ljudske osobe je u tomu što je on dijete Božje, koje je od Boga dobilo poziv i poslanje na suradnju s Bogom.*
- *Dobro formirana savjest veće je blago od sveg ovozemaljskog blaga.*
- *Čovjek treba biti spreman voditi se od Božjeg Duha.*
- *Svatko od nas pozvan je od Boga aktivno sudjelovati na vlastitoj obnovi, na obnovi domovine i svijeta.*
- *Svi smo pozvani da jedni drugima pomažemo u formiranju vlastite savjesti.*

EDUCATION OF THE CONSCIENCE – EDUCATION FOR A NEW AGE

Slavko Pavin

Summary

The conscience is »the place« of the most intimate dialogue between God and man. It is, therefore, the source and the beginning of every dialogue between people. Education of the conscience means purification of this source, providing it with objectivity and benevolence.

Jesus Christ does not employ the word »conscience«. He uses the word »heart« instead, thus encompassing man as a whole. The heart is »man's most mysterious nucleus and sanctuary where he is alone with God, whose voice echoes through his own intimate world« (GS, No. 16).

One can have an uneducated, malformed conscience, but it is not necessarily a bad one.

Education of the conscience is founded, first of all, on our acknowledgment and acceptance of the will of God during every moment and in every situation of our life, and our making it the measure of our thoughts and acts.

In the attempt to educate the conscience, two essential elements must be taken into account: acceptance of changing our thoughts and attitudes; there must be clear light, clear perception, clear principles according to which our attitudes are to be changed.

In our country: religious ignorance influencing practical attitudes in the process of renewal of the motherland; irresponsibility in the preparedness to serve others; »lackey mentality« which sees only the negative; relicts of communist mentality: »Take as much as possible, give as little as possible!«

In the world: moral principles are weak; human will is incapable of choosing the true and the good, instead of the agreeable and the useful; desire of the stronger for domination over the weaker; in principle, a negative attitude towards everything catholic.